

Hézer Béláné
nagyságos asszonynak
Orosháza

Sz. 1933. X. 4.

Drága kis Ági, Kedves Bélám, minden rágalommal szemben ki kell jelentenem, hogy ez a mord főtisztelendő nem a pannonhalmi főpát, hanem a szegedi múzeumigazgató, karcúra faragott állapotban, a mai nappal a betegség második fázisán, a gyomorrontásos láz-héten is átesve. Drága figyelmeteket, a csodálatos csokrot szívből köszöni

Sz. 1933. X. 4.

Móra Feri bátyátok

Móra a róla készült fölvételt — az akkori szokás szerint — képeslapként adta postára. — *Mord főtisztelendő*: a fényképen Móra a Boldogasszony sugárúti (ma: Április 4. úti) ház udvarán egy hosszú, reverendához hasonló házikabátban ül. A képet legutóbb Földes Anna közölte (Így élt Móra Ferenc. Bp. 1977. 241. l.). A fényképből Móra másoknak is küldött, több példányban is ismeretes. — *A csodálatos csokor*: Fischhof Ágota Orosházáról Szegedre utazott, és ibolyacsokorral kedveskedett az írónak. Móra így búcsúzott tőle: „Kislány, ha ezután Szegedre jön, egy helyen mindig megtalál.” (Fischhof Ágota szóbeli közlése.) Móra a csokrot ezen a lapon Hézer Bélának is megköszönte.

APRÓ FERENC

Móra Ferenc vitája a vármegyével

Valószínűleg kevesen tudják Móra Ferencről, hogy talán mindmáig a legtöbbet ázó magyar régész volt, habár régészeti tevékenysége különösen az *Utazás a földalatti Magyarországon* című kötetében írottak alapján meglehetősen közismert.

A Csongrád megyei Levéltár Szentesi Fióklevéltárában őrzött, és mindeddig ismeretlenül maradt levelek bepillantást engednek Móra Ferencnek az ásatásokról, a magyar föld pusztuló emlékeinek megmentéséről vallott felfogásába, így közlésüket nem csupán irodalomtörténeti érdekességként tartjuk érdemesnek.

Az algyői találkozás kapcsán keletkezett levél a kiskundorozsmai járás főszolgabírójához íródott. A főbíró ugyanis 1929. november 12-én Algyőn véletlenül találkozott Cs. Sebestyén Károly és Banner János régészekkel, akik ott az algyői templomot fényképezték, műemléki jelentősége miatt. Beszélgetés közben Móra Ferenc akkoriban folytatott pusztamérgesi ásatásai is szóba kerültek, amelyekkel kapcsolatban a főbíró rosszallását fejezte ki, a terület ugyanis nem Szeged, hanem a szentesi megyei közigazgatás része, Móra Ferenc viszont nem kért külön ásatási engedélyt az alispántól.

Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum Szeged

Szeged, 1929. november 13.

Igen tisztelt Főbíró Uram!

Sebestyén és Banner urak, kollégáim és tisztviselő-társaim a múzeumban, közölték velem Algyőről hazatérve Főbíró Uramnak azt az észrevételét, hogy megint „tilosban jártam” Mérgesen. Hozzá tették, hogy szemlátomást nem méltóztatott a dolgot hivatalos szigorral kezelni, amit örömmel veszek tudomásul, de meglepetés nélkül, hi-

szen ismerem Főbíró Uramnak kultúrérzékét és józan gondolkodását. Épp az ebből folyó nagyrabecsülés készítet arra, hogy ennek a véletlen beszélgetésnek a kapcsán utólag kimagyarazzam a dolgot és — a jövőre való tekintettel is — kifejtsem álláspontomat.

Én mindenhová elmegyek ásatni, ahonnan hírt kapok pusztuló őstelepekről és temetőkről és nem keresek illetékességi címet, mert olyan nincs. Tanultam a sövényházi esetről, amikor eltértem az elvemtől és éppen Főbíró Uramra való tekintettel, jobb meggyőződéselem ellenére engedélyt kértem az alispán úrtól, akivel különben évek óta igen szívélyes viszonyban vagyok. Meg is kaptam, azzal a feltétellel, hogy az ásatást együtt végezzük a szentesi múzeummal és osztozzunk a leletekben. Mondanom sem kell, hogy ez az osztozás muzeális képtelenség, mindazáltal békesség-szerető ember lévén belementem a dologba és megírtam Csallány kollégának, hogy ő is guberálja ki a pénzt, aztán gyérünk. Félesztendő múlva kaptam választ, ismételt sürgetésre, hogy hja, de nekik nincsen pénzük. Így aztán a sövényházi ösöket, míg a parasztásó szét nem veri őket, eszi a fene a föld alatt a közigazgatási szempont érvényesülésének nagyobb dicsőségére. És ha Attila nagyurunk véletlenül ott van, eheti őt is. Inkább a fene egye meg koporsóstól, minthogy a szegedi múzeum ássa ki. Úgy nézem, ma ez a megyei álláspont, amit én nagyon tisztelek, de tudományosnak el nem ismerhetek. Meg is írtam én ezt a kultúrfőlény-adalékot egy cikkben s ha az akkor megjelenik, az egész ország azon nevet egy hétig. De aztán meggondoltam a dolgot, nem szeretek én fájdalmat okozni senkinek, régi barátság is fűz a kedves öreg szentesi Attila-keresőhöz, eldobtam a saját cikkemet, ugyanakkor azonban megfogadtam, hogy a jövőben nem áldozom fel a tudomány ügyét a közigazgatásnak.

Ismerem a Nagy Sándor barátom rendeletét, annak idején én írtam róla magasztaló vezércikket, hiszen annak az eredeti intenciója nagyon nemes volt: az illetéktelen turkálásokat akarta megakadályozni és nem az ország egyik legnagyobb múzeumának, a szegedinek akarta útját állni a szegedi határ felkutatásában. Mert hiszen az világos, hogy a szóban forgó megyei területek mégis csak inkább Szegeddel határosak, mint Szentessel s az ősidőkben is a szegedi határral volt közös kultúrájuk, nem a Tiszántúllal.

A gyakorlatban azonban ebből a nemes intencióból az lett, hogy a szegedi múzeum való megbénítva a kutatásban, ellenben az illetéktelen régiséggusztítást nem akadályozza meg senki. Hiszen csak a mostani mérgesi és öttömösi utam alkalmával 17 őstemető elpusztítását konstatáltam. Mindenütt bronzkori és népvándorláskori csontok fehérlenek a friss szántásokban. Sándorfalván egy öreg gazda szándékosan túrt fel egy kőkorszaki temetőt, természetesen hozzáértés nélkül s úgy őrszi az egykét előkapart kőbaltát, hogy megmutatni is csak nagy könyörgésre volt hajlandó. Mérgeben — amely különben a legkultiváltabb őskori telephelyek egyike volt — a múlt év őszén hordtak le egy halmot, amelyben honfoglaláskori temető volt, ezüstberakásos bronz kengyelekkel ami unikum lett volna, de persze felkutathatatlanul ócskások kezére került, ha ugyan nem valamelyik külföldi múzeumba. S ezeket a dolgokat helyénvalónak tartja a szentesi múzeum és a megyei közigazgatás? Csakugyan inkább minden pusztuljon, mintsem a szegedi múzeumba kerüljön?

Ne méltóztassék félreérteni, ebből a felajdulásból egy hang se szól a Főbíró úr személyének, aki bizonyára belátja ennek a helyzetnek a képtelenségét, amin természetesen Önnek nincs módjában változtatni. Az új múzeumi törvény azonban, amely már szentesítve van s most készül hozzá a végrehajtási utasítás, változtatni fog rajta. De nekem addig sincs lelkem tétlenül nézni a határban, hogy esetleg pótolhatatlan tudományos értékek kallódjanak el, egy egyéni hiúságból félremagyarázott abszurd rendelet miatt. Én lelkiismeretem szerint úgy érzem, akkor teljesítem a kötelességemet, ha igenis mindeniütt megmentem, ami menthető, sajnos ügyis nagyon kevés az. S ebben a kötelességteljesítésben csak az akadályozhat meg, ha csendőrök veszik ki az ástót a kezemből, ami bizonyára nagyon épületes kultúrzenszáció lesz s koronája régészeti működésnek. Mint közismerten hiú ember, szinte szeretném is megérni, hogy ilyen hírem is legyen már egyszer a külföldön.

Azt hiszem azonban, mire ide jutna a helyzet, az új múzeumi törvény rendet csinál, s Főbíró Uramnak nem kell többet ilyen nehéz ügygel vesződni. Tavaszra ígérték nekem a kultuszminisztériumban a törvény életbelépését, s télen nem háborogatom az ősoket, hiszen a tél elől valószínűleg el is bujdosom valahová délre. De ha valami non putarem közbe jönne és megint garázdálkodnom kellene a dorozsmai járásban, előre vállalom érte a felelősséget az alispáni rendelettel szemben az egész ország előtt.

Főbíró Uramnak igaz nagyrabecsüléssel és szíves köszöntéssel legkisebb szolgálója:

Móra Ferenc
igazgató

(Csongrád megyei Levéltár Szentesi Fióklevéltára
Csongrád Vármegye Alispánja 4/1930. Elnöki.
Eredeti, géppel írt tisztázat.)

Móra Ferenc levelét a főszolgabíró egy hónapos gondolkodás után, december 13-án továbbította dr. Csergő alispánnak, maga sem tudván, mihez kezdjen vele: „Ezen beszélgetés után pár nap múlva kaptam Móra Ferencztől az eredetiben idezárt félig komoly, félig szatirikus hangú levelet. Ennek nem tulajdonítok semmi különös fontosságot, pusztán csakis a régészek között szokásos versengésnek tudom be az egészet, mégis úgy gondolom, hogy erről jó lesz, ha Méltóságod is tudomást szerez. Újból hangsúlyozni kívánom, hogy én ebből a dologból semmiféle hivatalos eljárást csinálni nem akarok, de minden esetre jellemző dolog ez arra a felfogásra, amit Móra Ferencz vall.”

Az alispán hosszú levélben válaszolt Mórának, amelyből néhány lényeges részletet idézünk:

„A levelednek éles, bántó a hangja, szinte szitkozódó. A vármegye felé mérgezett nyilatkat röpítesz és ebben a levélben a szegény vármegyei közigazgatás el van mondva rossznak, kultúraellenesnek, nemtörődömnnek, hiúnak, kicsinyesnek, hanyagnak, bürokratikusnak, csak jónak nem, sőt vádoló kedvedben odáig mégy, hogy bennünket okolsz még azért is, hogy Attila koporsóját még nem találták meg.”

„Valóban csodálkoznom kell, hogy a szegedi múzeum illusztris igazgatója hogy engedhet meg magának ilyen hangot a szomszéd törvényhatóság ellen, és teszed azt minden ok nélkül.”

„A sövényházi ásatás a kiinduló pontja szemrehányásaidnak, pedig... bárhogyan is történt ez a két évvel ezelőtti és most hajánál fogva előráncigált eset, — ebben a vármegyei közigazgatás teljesen ártatlan és így neked semmi okod nem volt rólunk teljesen lesznedni a keresztvizet.”

A továbbiakban részletesen ismerteti a sövényházi esetet, némiképp úgy magyarázva, hogy az ásatás elmaradása a Móra hibájából történt, majd általánosabb dolgokra tér át:

„Ezúttal is biztosíthatlak arról, hogy a vármegye vezetői... a régészeti kutatókat mindenkor a legnagyobb készséggel és jóakarattal támogatják.

De mindezek mellett is szükséges az, hogy a kutatóknál a közigazgatási hatóság közreműködése kikéressék és igénybe vételessék, mert ha ez nem így történik, akkor bárki, bárhol szabadon garázdálkodhatik s ez nem lehet a szegedi múzeumnak sem érdeke. ... Ne méltóztassál tehát a hibát a vármegyében keresni, hanem magatokban, akik félre toljátok a helyi hatóságot és ezzel sajnálatos példát szolgáltatottok a magánkutatóknak és üzérkedőknek arra, hogy itt szabad a vásár.

Nagyon félre ismersz bennünket, ha azt hiszed, hogy bürokraták vagyunk. Én azzal is megelégedtem volna és megelégszem, ha felveszed a telefonon kagylót és jelzed, hogy valahol ásatni szeretnél.

... Engedj meg még egy megjegyzést.

A szegedi múzeum igazgatóját, bármily kiváló és illusztris egyéniség, nem fogadhatom el illetékes ítélő bírónak arra, hogy a szomszéd vármegye közigazgatása és intézményei fölött kritikát gyakorolhasson.”, majd részletezi, hogy a Csongrád

megyei közművelődés az utóbbi években milyen lendületesen fejlődött. „Ezeket a tényeket Te is ismerhetnéd, ha egy kicsit érdeklődtél volna és tájékozódta volna viszonyaink felől, s akkor bizonyára belátnád, hogy erre felé is élnek kultúremberek. Engedd meg, hogy mindezeket talán túl-őszintén megírtam, de erre kénytelen voltam leveled rendkívül éles és bántó tónusa miatt, amit jónak láttál használni vármegyémmel szemben. Egyébként maradtam kiváló tiszteletem stb.”

Ezt a levelet alig néhány nap múlva követte Móra Ferenc válasza, amit természetesen teljes terjedelmében közlünk:

Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum Szeged
15. szám
1930.

Szeged, 1930. január 10.

Méltóságos Uram!

A végére sem értem még egészen a levelednek, amikor máris írom rá a választ. Részben, hogy megköszönjem rám tékozolt fáradságod, részben hogy jóvátegyem a részemről elkövetett hibákat, közülük első sorban azt, hogy a sövényházi ügyből elhamarkodottan vontam le a konzekvenciát. Nem mintha szokásom volna a hebehurgyáskodás, hanem egyrészt mert nem akartalak molesztálni, másrészt mert Csallány kollégám levele után úgylis hiábavalónak tartottam minden további kísérletezést.

Levelednek felindulásában is megőrzött baráti hangja felment a válaszádnak attól a kínos formájától, hogy kiszedjem irattárunkból a sövényházi ügyre vonatkozó levelezést és eléd terjesszem az én keserű vádjaim igazolására. Elég lesz, ha körvonalazom, miről van szó.

Méltóztattál nekem megadni az engedélyt az ásatásra, azzal a módosítással, hogy az Szentessel közösen történjék. Erre én Csallány barátomhoz fordultam, mint akinek szakvéleményén alapult ez a módosítás s kifejtettem a közös ásatás miatt való tudományos aggályaimat. Kollégám erre azt a kategorikus választ adta, hogy a szegedi múzeumnak megyei területen való ásatásairól a megyei rendtartás értelmében szó sem lehet, s egyúttal szememre vetette, hogy én Békésbe, Csanádba, Torontálba is elmegyek ásatni. Ez igaz is, mert ezeken az idegen területeken — mindenütt a megyei hatóságok engedélyével és támogatásával — nagy értékű telepeket és temetőket mentettem meg az elpusztulástól, amit eszem ágában sincs letagadni. Viszont ha ezt éppen múzeumi ember veti a szememre, az olyan képtelenség, amivel szemben lehetetlen hadakoznom. Föl is hagytam az érveléssel s ahelyett azt írtam Csalláynak, nem renitenskedek tovább, guberálja ki ő is azt a kis pénzt, aztán gyerünk arra a közös ásatásra. Erre a levélre aztán nem jött semmilyen válasz egy esztendeig. Egy darabig bántott a dolog, nem személyi okból, hanem az ügy érdekében, hiszen két, mellékletes sírból, amit magam szedtem fel, tudtam, hogy ott népvándorláskori temető van s annak a sorsa nyugtalanított, de az előzmények után nem volt kedvem újra elkezdeni a tárgyalásokat; amit valószínűleg érthetőnek fogsz tartani. Arról, hogy Csallány ott járt, nem volt tudomásom, hogy keresett, nem jelentette nekem senki. Helyettesem, dr. Sebestyén, akire leveledben hivatkozás történt, nem tud róla, hogy Csallány itt járt volna s egy esztendő múlva kelt levelében, amelyben a kimagyarázkodás megtörtént, maga se tesz említést róla.

Mert — Schupíter Elemér közvetítésével — a kimagyarázkodás megtörtént, a harci bárd elásatott és a békepipa elszívott, már amennyiben én elszívtam a Gábor részét is, lévén ő hidegszájú ember.

Viszont a sövényházi ügyben szerzett tapasztalatoknak vissza kellett engem tartani attól, hogy a mérgesi ásatásra újra engedélyt kérjek a megyétől, mert minden okom megvolt attól tartani, hogy az egész huzavona elülről kezdődik s a vége az lesz, ami Sövényházán volt: nem áshat se Szeged, mert nem engedik, se Szentés, ő tudja miért s megint elpusztul egy értékes temető, amiért azután a szakkörök nem a távoli Szentésnek, hanem a közeli Szegednek tesznek szemrehányást.

Méltóztatol tehát látni, Méltóságos Uram, hogy a sövényházi eset nem volt hajánál fogva előranciaigált, hanem nagyon logikus alapja volt annak a levélnek, amit én

a Főbíró Úrnak nem hivatalosan írtam, s hogy ebből a szerencsétlen sövényházi esetből nem vonhattam le más következtetéseket, mint amiket levontam. S ha a következtetések hibásak voltak, amit szíves soraid után töredelemmel és örömmel ismerek be, a hiba nem egyedül engem terhel. Mert hiszen éppen az, hogy engedélyt kértem a sövényházi ásatásra, mutatja hogy én igenis tiszteltem a megye rendjét, respektálom a közigazgatási hatóságokat és nem óhajtok példát adni a régiséggpusztítóknak, akik, méltóztassál elhinni nekem, nem is az én példámon buzdulnak neki a pusztításnak, se a szegedi, se a megyei területen. És méltóztassál belátni azt is, hogy nem az én hibám, hogy rosszul ütött ki az a respektus, amit Sövényházán tanúsítottam. Az én hibám az volt, hogy nem Hozzád fordultam akkor, amikor a dolog megakadt, mert ha én idejében tudomást vehetek a te belátó és megértő álláspontodról, akkor nem következik be a félreértések sorozata.

Azt mondanom sem kell, hogy se múzeumigazgatói, se írói minőségemben a Te nagyrabecsült személyedet soha bántani nem akartam, se a megyével szemben — amelynek tavalyi közgazdasági egyetemi előadásaimban is védelmezője voltam — semmi szándékos animozitás nem vezetett. Arról nem is beszélek, hogy mennyire becsülöm múzeumotok igazgatóját, akihez huszonhét esztendő barátság köt, s akivel együtt öregedtünk meg közös ideálok szolgálatában. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a vélemény szabadságomat tudományos kérdésekben vele szemben is fönt ne tartsam, — így például az ásatási területek kérdésében is. Nekem az a véleményem, hogy a szegedvidéki lelőhelyek, ha megyei területen vannak is, a szegedi múzeumhoz tartoznak, mivel ősidők óta egy kultúrszférába esnek vele, ellenben a szentesvidékiek természetes gyűjtője a szentesi múzeum. S ennek az elméleti álláspontomnak gyakorlati következményeit is levonom, amikor bejelentem neked, mint a vármegye alispánjának, hogy azokat a mindszei régiségeket, amiket Bozó Ambrus Károly már régebben a szegedi múzeumnak ajándékozott s amelyek eddig a mi régiséggyűjtőnknek váltak díszére, készséggel átengedem a szentesi múzeumnak, hogy a mindszei leletek azokkal kiegészíttessenek. Ezt Csallány Gábor kollégámnak is tudomására fogom hozni.

Abban a reményben, hogy ez megpecsételi a régi barátságot s hogy a közös kulturmunkában való harmóniát semmi se fogja többet zavarni s azzal a kívánsággal, hogy az affér a Tisza túlsó partján épp úgy ne hagyjon fulánkot a szívekben, mint ahogy nem hagy az innenső parton, vagyok régi nagyrabecsülésem nyilvánítása mellett

készséges szolgáló:

Móra Ferenc

(Csongrád megyei Levéltár Szentesi Fióklevéltára
Csongrád Vármegye Alispánjának iratai 4/1930. Elnöki
Eredeti, géppel írt tisztázat.)

Az ügy lezárását dr. Csörgő alispán újabb, már békés, baráti hangú levele jelenti (1930. január 18.), amelyben biztosítja Mórát a vármegye támogatásáról, és megköszöni az átengedett mindszei leleteket.

KÖZLI: GOLDMAN GYÖRGY